

افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نباشد تن من مباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم
بدین بوم و بر زنده یک تن مباد
از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com

afgazad@gmail.com

Ideologica

مسایل ایدئولوژیک

محمد هارون خیل شعشی

۲۳ اگست ۲۰۱۱

د علي محمد مُخلص عرفاني فرهنگ

د
محمد هارون خیل شعشی
لیکنه او څېړنه
1

د لوی څښتن په نامه

۱- لومړنۍ خبرې

څو کاله مخکې مې، د خپلو څېړنو او پلټنو په لړ کې، د پښتو د عرفاني ادب پر یوه ډېره ښکلې او نفیسه خطي نسخه سترگې ولگېدې، چې خورا اوږده موده د بېلابېلو دلیلونو له مخې د شاعرانو، لیکوالو، او څېړونکو له نظره لیرې پرته وه. دا خطي نسخه د پښتو او پارسي ژبې د ډېر لوړ او پیاوړي عارف شاعر، علي محمد مخلص، د شعرونو هغه دیوان ؤ، چې د منځنۍ گچې په څلور سوو څلورو (۴۰۴) مخو کې پر پښ، کلک، خربخونه کاغذ، په پاڅه نستعلیق خط کښل سوئ ؤ.

د پښتو ادبیاتو ځینو مورخانو څو لسيزې مخکې، په بریتیش موزیم کې ددې خطي دیوان د خوند یتوب په اړه یادونې کړې وې؛ خو له بده مرغه د پښتو ادبیاتو، په تېره بیا د پښتو د لوړ عرفاني ادب دا بی ساری شهکار تردې وروستیو کلو پورې د کتابونو په الماریو کې تر خاورو او دورو لاندې پروت ؤ؛ او له څو گوتو په شمېر کسانو پرته، چا د مخلص ژوري عرفاني نړۍ او لوړو افکارو ته لار نه وه موندلې. په زړه پورې خبره خو لا داده، چې د ترلاسه سوو مالوماتو له مخې، ددې ارزښتناک دیوان بله خطي نسخه، تر اوسه پورې د نړۍ په هیڅ گوټ کې نه ده پیدا سوې. له دې امله، په علمي او تحقیقي بڼه، د دې یوازنی خطي نسخې چاپول، د پښتنو د

علمي او فرهنگي ميراثو د ساتني او رواجولو په لار کي، له هغو مهمو او ضروري کاروڅخه گڼل کيده، چي دېر اوږده وختونه له پامه لوبدلئ و ۱.

په دې نفيس او غني شعري ديوان کي، زموږ د متفکر عارف، علي محمد مخلص، ژورو عرفاني او فلسفي بحثونو، د هغه په زړه پوري عارفانه بيان، د ديوان ژبنيو ځانگړتياوو، ستري لغوي پانگي او دېرو نورو ارزښتونو دا عاجز دې ته اړکړ، چي، د خطي نسخې د اکاډميک متن برابرولو ته ملاوتري .
د متن تر سمولو او بيا اوډلو وروسته مي، د دې عالم او فاضل عارف د لا ښه پېژندلو له پاره د دېرو باوري آثارو په رڼا کي، د هغه د ژوند او شاعرۍ پر دغو برخو هم هر اړخيزي خبري وکښي :

- د علي محمد مخلص د ديوان د خطي نسخې په باب څو لنډي خبري .

- د مخلص د ديوان ليکدود (رسم الخط) او ژبني ځانگړتياوي .

- د مخلص پېژندنه .

- د مخلص د زوکړي ځای او نېټه .

- د مخلص کورنۍ، نسب او ټبر .

- مخلص او معاصران .

- د مخلص علمي او ادبي استفاضه .

- د مخلص د ژوندانه سياسي حالات .

- د مخلص د ژوندانه تاريخي او کلتوري حالات .

- د مخلص په شعر کي د سياسي او تاريخي پېښو بيان .

- د مخلص عرفاني نړۍ ليد .

- بايزيد روښان - د علي محمد مخلص عرفاني لارښوود .

- د مخلص استوگه، مړينه او مزار .

- د مخلص د شعر مضمون او بڼه .

- د مخلص په شعر کي د موسيقۍ، هنر او ښکلا اړخونه .

- د مخلص په ديوان کي عرفاني اصطلاحات او لغوي زېرمه .

- د مخلص آثار .

په خطي نسخه کي مو، د لوستونکو دلا زياتي اسانتيا دپاره، پر پخوانيو نابابه پښتو ټکو سربېره، د ځينو نامأنوسو پارسي، عربي، هندي، پنجابي، سنسکريت او تورکي (ترکي) کلیمو اوږده لغتنامه هم وکښه، چي د لوستونکو د اړتياوو پر ليري کولو سربېره به، انشاءالله د پښتو ژبي د راتلونکو قاموسو په بشپړتيا او بډايتوب کي هم گټوره برخه واخلي . په ديوان کي ټول راغلي قرآني آيتونه، نبوي حديثونه، عرفاني مقولې او پارسي متنونه مو هم د باوري منابعو له مخي، په روانه او ساده پښتو، په حاشيو يا لمنو کي ترجمه کړه. لکه څنگه چي پوهېږو، د علي محمد مخلص د ديوان په هر غزله او هر شعر کي، د اسلامي تصوف او عرفان دېري حساسي او ژوري مسألې څېړل سوي دي . له دې امله مو د لوستونکو د اسانۍ په هيله، د کتاب په پيل کي، د ټولو شعرونو موضوعي فهرست وړاندي کړ ؛ او د کتاب په وروستۍ برخه کي مو د ديوان په بېلابېلو شعرو کي، د استناد سوو قرآني آيتو، نبوي حديثو او عرفاني مقولو عمومي فهرست ته هم ځای ورکړ . د مخلص په شعرو کي د راغلو

تاريخي، اسلامي او عرفاني شخصيتو د پېژندنې په اړه لنډې خبرې، هغه بله ضميمه ده، چې د لوستونکو د لازيات مالومات او دلچسپې په مقصد، د کتاب په پای کې خای پر خای سوي ده .

د علي محمد مخلص دديوان په هر بيت کې د پوهې او عقل ژور ټکي؛ او په هره غزله کې يې د اسلامي عرفان لوی کتابونه بيان سوي دي . د همدې اصل له مخې د هغه د عارفانه کلام دا بې ساري مجموعه پر ډېرو نورو ښېگڼو سربېره، په پښتو ادب کې د اسلامي تصوف او عرفان ډېره لو (لويه) خزانه گڼله کېږي . درنو لوستونکو ته څرگنده ده، چې اسلامي تصوف او عرفان د يوې جلا او ځانگړې پوهې په توگه، له بېلابېلو اصولو، نظريو، اصطلاحاتو او تعبيرو سره سروکار لري . عرفاني مفکرين، شاعران او ليکوال هم د رياضي، کيميا او فزيک د کارپوهانو په څېر زياتره د سمبولو او اشارو په مرسته خبرې کيږي (کوي) . بې عرفاني او فلسفي پوهې د عارفانه کلام روح او مانا ته رسېدل، ډېر ستونزمن او حتا ناممکن کار دی . همدې واقعيت ته په پام کولو سره مو، د ځينو ټکو د روښانولو دپاره د کتاب په لمنو کې لنډ مالومات وړاندې کړل؛ او د هغه ستونزمنې عرفاني-فلسفي مسألې مود تعليقاتو په برخه کې، د پراخو نظايرو او مثالو په وړاندې کولو سره، د قرآني نصوصو، نويو حديثو او منلو عرفاني ډکتورينو په روڼا کې، په روانه او ساده ژبه وڅېړلې؛ تر څو د پښتو د تصوفي او عرفاني ادب مینان او علاقه مندان زموږ د مفکر شاعر، علي محمد مخلص، پر عارفانه نړۍ ليد سربېره د اسلامي تصوف او عرفان له ځينو نظريو، اصطلاحاتو او تعبيرو سره آشنا سي .

د علي محمد مخلص ددې خطي نسخې په سمون، تدوين، لمنليکو، تعليقاتواونورو څېړنو کې اوږدونه وختونه تېرسوه؛ او ښايې د هغه د ټايب او چاپ په چارو کې نور وختونه هم تېر سي؛ له دې امله مو غوره وگڼله، چې د کتاب د تعليقاتو برخه، د الفبا د تورو په ترتيب تر جلاسرليک لاندې د بشپړ د يوان تر چاپ مخکې، مينه والو ته وړاندې کړو .

په دې تعليقاتو کې، زياتره هغه موضوعات، اصطلاحات او تعبيرونه را غونډ سوي دي، چې د علي محمد مخلص د پښتوديوان يا پارسي شعرو په بېلابېلو برخو کې بيان سوي دي . سربېره پر دې مو ، دلته ځينو داسې مطالبو ته هم ځای ورکړی دی، چې د مخلص په پښتو يا پارسي شعرو کې يې يادونه نه ده سوي؛ خو د هغه په ديوان کې له بيان سوو عرفاني مسالو سره نيزدې او نه شلېدونکې اړېکې لري .

د مخلص د عرفاني نړۍ ليد په شننه او څېړنه کې مو د هغه د پښتو او پارسي اشعارو ترڅنگ، له «حالنماي» څخه هم ځينې گټوري او خوږې کيسې راخيستي دي . په خواشيني سره مو د تعليقاتو په ليکنه کې، د پښتو نورو عرفاني آثارو ته د نه لاس رسي له کبله، يوازي د مفکر عرفاني او ولسي لارښوود- بايزيد روښان اورمر (انصاري)، د ځينو نظريو په راورلو بسنه کړې ده .

هيله من يم دا څو کرښې د پښتو د بينادل عارف، علي محمد مخلص، د ژورو عرفاني افکارو او خلاقانه شعري انځورو پر شننه سربېره د پښتو او پارسي د نورو عرفاني شاعرانو د کلام په پوهېدو کې، له لوستونکو سره مرسته وکړي .

د اسلامي تصوف او عرفان ټولو صاحب نظرو ليکوالو او څېړونکو ته د زړه له کومې بلنه ورکوم، چې په گټورو انتقادي نظريو سره، ددې ليکنې د هر راز تېروتنو او نيگرتياوو په له منځه وړولو کې، خپله مرسته او همکاري و نه سپمبي .

محمد هارون خپل شعاعي

لندن، ۲۰۰۵ ع کال

لمنلیک

۱ د خپلو څېړنو او لیکنو په ورسټیو پړاوو کې، د درانه استاد - سر محقق عبدالله خدمتگار بختاني له لاري خبر سوم، چي د روښاني ادب تکره څېړونکي - ښاغلي ډاکټر پروېز مهجور خېشکي هم ، په دې نيزدي کلو کې، د برتیش کتابتون د همدې خطي نسخي د مايکروفيلم له مخي، د پېښور په پښتو اکېډېمي کې، د علي محمد مخلص ديوان چاپ کړی دئ، چي وروسته يي په ډېري مهرباني سره يو ټوک د ځينو نورو ضروري موادو په ملتيا ماته هم راولېږه . عمر دې ډېر او قلم دې غښتلی يي!